

КРАЈИШНИК

БИЛТЕН ЗАВИЧАЈНОГ УДРУЖЕЊА КРАЈИШНИКА „НИКОЛА ТЕСЛА”

Пландиште, 2013. Број 11 Год. XI Бесплатан примерак ISSN 2217-8295

11. ФЕСТИВАЛ КРАЈИШКИХ ПЈЕСАМА „КРАЈИШКИ БИСЕРИ”

250 ГОДИНА САБОРНЕ ЦРКВЕ
У ПЛАШКОМ

ЧЕТВРТИ „КРАЈИШКИ ОТКОС”

ОБЕЛЕЖЕНА ХVIII ГОДИШЊИЦА
ПРОГОНА СРБА ИЗ РСК

Уводна реч	01
11. фестивал крајишких пјесама „Крајишки бисери“	02
О фестивалу су рекли... ..	04
Промоција листе нематеријалног културног наслеђа Републике Србије	05
Албум 11. фестивала „Крајишки бисери“	06
4. Крајишки откос	16
Обележена XVIII годишњица прогона Срба из РСК	18
Никола Г. Везмар: Године пролазе, проблеми остају	19
4. Личка олимпијада	20
Вељко Стамболија: Скидање сала дебелог јера	22
Жељко Сарић: Теслине студије у Грацу и Прагу	24
Милан Воркапић: 250 година саборне цркве у Плашком	26
Корице: Саборни храм Ваведења Пресвете Богородице у Плашком	

Издавач:

Завичајно удружење Крајишника „Никола Тесла“

Адреса: Војводе Путника 38, 26360 Пландиште

Жиро рачун: 340-5342-06

ПИБ:101239410

Контакт телефон: 063/86-94-919

E-mail: zuknikolatesla@gmail.com

www.zuknikolatesla.org

За издавача:

Никола Г. Везмар, председник

Главни и одговорни уредник:

Никола Г. Везмар

Сарадници:

Вељко Стамболија, Милан Воркапић,
Жељко Сарић, Ненад Грујичић,
др Раде С. Н. Рајић, Добривоје Павлица,
Гојко Везмар, Дарко Грба, Ана Радојчић,
Марко Миздрак, Николина Везмар

Дизајн и техничка обрада: Гојко Везмар

Штампа: Штампарија „Тули“ - Вршац

CIP - Каталогизација у публикацији, Народна библиотека Србије, Београд

061.2:39

КРАЈИШНИК: билтен Завичајног удружења Крајишника „Никола Тесла“ /

главни и одговорни уредник Никола Г. Везмар. - Год. 1, бр. 1 (2003)- . - Пландиште:

Завичајно удружење Крајишника „Никола Тесла“, 2003- (Вршац; Тули). - 30 см

ISSN 2217-8295 = Крајишник

COBISS.SR-ID 189580044

УВОДНА РЕЧ

Пише
Никола Г. Везмар,
председник Удружења

Драги земљаци, уважени читаоци,

Народ који олако одбацује наслеђе и искуство својих предака, који заборавља своју историју или упорно допушта да му је други искривљену сервирају, који не записује и не систематизује, који интелектуално и духовно богатство не преноси на своја поколења, осуђен је на непрестано понављање грешака и кретање у смеру супротном од напретка. Због тога је важно кад год можемо да уобличавамо и бележимо, да иза себе остављамо сведочанство о ономе што смо радили. Неће то бити само пука архивска грађа, већ охрабрење радозналном читаоцу да није усамљен, иницијална каписла која ће пробудити жељу истраживача и светионик за будуће генерације.

Лист „Крајишник“ који је пред вама навршава 11 година постојања. Пре свега због финансијског ограничења, лист за сада излази једном годишње. За то време овај часопис постао је радо виђено штиво у рукама наших људи у земљи и расејању. Сваки нови број квалитетнији је од претходног, проширује се круг угледних аутора који пишу за „Крајишник“, устаљују се нове рубрике, садржај је богатији. У овом броју преносимо репортаже са најзначајних догађаја током 2013. године, али и дајемо осврт на важне личности и догађаје из прошлости. Управо у томе се и огледа мисија овог часописа, као сведочанства да се посустали дух Крајишника - граничара поново уздиже, да смо имали и опет имамо сјајне књижевнике, уметнике, научнике, занатлије, да нас опет спаја песма нашег завичаја. И опет ће се међу Крајишницима расутим по свету рађати нове Тесле, Миланковићи, Јакшићи, Мркаљи, Кочићи...

У времену тешких економских услова, отуђења, робовања све бржем темпу живота и борби за пуко преживљавање, кроз текст о 250-ој годишњици изградње Саборног храма Ваведења Пресвете Богородице у Плашком подсећамо читаоце да су наши преци и у неупоредиво тежим условима успевали да сачувају и унапреде своје духовно богатство. Битку није изгубио онај што је пао, већ онај који није устао.

Српски нобеловац Иво Андрић рекао је једном приликом да је сваки човек дужан свом завичају. Из поштовања према својим прецима и крају из којег потиче, човек је дужан да се с времена на време осврне и врати својим коренима. Завичајно удружење Крајишника „Никола Тесла“, кроз неговање и чување аутентичне културе крајишких Срба, њену презентацију, промоцију и преносење на млађе нараштаје, на најбољи начин испуњава своју задаћу дефинисану Статутом као основним документом.

Крајишка изворна песма - бисер српске изворности, на Фестивалу „Крајишки бисери“, доживљава своје васкрснуће. Овај фестивал већ 11 година успешно води битку за очување изворне крајишке песме, а уписом „ојкаче“ у Национални регистар за нематеријално културно наслеђе Републике Србије, добио је и званично институционално признање. Ове године фестивал је отишао корак даље. У оквиру фестивала одржан је први семинар „Нематеријално културно наслеђе Срба Крајишника“.

Удружење такође настоји да конструктивном сарадњом са другим удружењима, организацијама и институцијама допринесе решавању проблема прогнаних и избеглих Срба. Током 2013. одржано је више састанака, саветовања, округлих столова и сличних скупова чији смисао је био успостављање системског приступа решавању тих проблема. Нажалост, суштински ништа прогресивно се није догодило. На велику штету свих нас, наставља се са поделама удружења избеглица на две групације, тзв. „кровне организације“, што у старту паралише сваку идеју о квалитетном решавању питања која се тичу прогнаних и избеглих Срба Крајишника.

После 18 година, стиче се утисак да, не само да се не решавају проблеми који муче прогнане Србе, већ се њихов број повећава. У Хрватској се месецима спроводи хајка на ћирилицу и све што је српско. На делу је узурпација плодног земљишта, пљачка шума, одузимање обновљених кућа, малтретирање повратника... Срби, у покушају да остваре своја права пред судовима у Хрватској у принципу губе спорове а на име трошкова суђења им се зарачунавају огромни износи које нису у могућности да плате.

Ипак, без обзира на све што нам се догодило и што нам се дешава, у 2014. годину треба ући уздигнуте главе, са вером да ће се ипак пронаћи правично решење за прогнане и избегле Србе. Да бисмо допринели том решењу, учинимо оно што је до нас, ослободимо се подела и оних који стварају поделе. Није случајно давно искована мисао да само слога може да нас спаси.

11. фестивал крајишких пјесама КРАЈИШКИ БИСЕРИ

Фестивал „Крајишки бисери“ закорачио је у другу деценију постојања. У склопу фестивала први пут је одржан семинар „Нематеријално културно наслеђе Срба Крајишника“. У натпевавању 22 изворне певачке групе најуспешнија је била група „Жегар живи“ из Врбаса.

Победници 11. фестивала „Крајишки бисери“: „Жегар живи“, „Сана“ и „Плитвице“

Фестивал крајишких пјесама „Крајишки бисери“ закорачио је у другу деценију постојања. У знаку очувања нематеријалног културног наслеђа крајишких Срба, 06. октобра 2013. у Пландишту су одржани 11. „Крајишки бисери“.

Фестивалско вече почело је свечаним дефилеом певачких група кроз центар Пландишта. Дефиле је завршен изласком група на главну сцену, где су сви учесници заједно отпевали песму „Нема раја без роднога краја“, химну Фестивала „Крајишки бисери“.

У име организатора, присутне је најпре поздравио Никола Везмар, председник Завичајног удружења Крајишника „Никола Тесла“. Након њега присутнима се обратио и Милан Мицић, помоћник

секретара за културу и јавно информисање АП Војводине. Фестивал је свечано отворио Милан Селаковић, председник општине Пландиште.

У такмичарском делу програма, у изворном крајишком певању натпевале су се 22 певачке групе. Овај део програма пратио је стручни жири: проф. др Димитрије Големовић, етномузиколог и професор на Факултету музичке уметности у Београду, Радмила Ђукелић, песник, др Раде Рајић, подпредседник Српске академије иновационих наука, Добривоје Павлица, доајен личког и крајишког певања и као председник жирија Ненад Грујичић, директор „Бранковог кола“, дугогодишњи истраживач феномена ојкања и аутор студије „Ојкача“.

Након такмичарског дела програма, жири се повукао да сумира утиске и да коначну оцену. За то време, певачке групе су се представиле са по још једном песмом у ревијалном делу. Као специјални гости у ревијалном делу наступили су фолклорни ансамбл КУД „Никола Тесла“ - ГСП из Београда, фолклорни ансамбл КУД „Крајина“ из Београда, мушка пјевачка група УГК „Зора“ из Крагујевца и певачка група „Сретењске зоре“ из Раниловића.

По оцени жирија, титулу победника Једанаестог фестивала „Крајишки бисери“ понела је Изворна група „Жегар живи“ из Врбаса. Друго место освојила је Мушка пјевачка група „Сана“ из Старе Пазове док је треће место припало Крајишкој групи „Плитвице“ - Завичајно удружење „Дане и Мане“ из Београда.

Сви учесници заједно отварају програм песмом „Нема раја без роднога краја“

НЕМАТЕРИЈАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ

Жири: Добривоје Павлица, Ненад Грујичић, др Раде Рајић, проф. др Димитрије Големовић и Радмила Ђукелић

Три првопласиране групе награђене су пригодним наградама: златним, сребрним, односно бронзаним симболом фестивала, великом дипломом за одговарајуће освојено место, а сваки члан групе добио је по малу диплому и личку капу са извезеним симболом фестивала. Награде су уручили Милан Селаковић, председник општине Пландиште и Никола Везмар, председник Завичајног удружења Крајишника „Никола Тесла“.

Награде за победнике

За изузетан допринос очувању културе и обичаја Срба Крајишника, свака група која је учествовала на фестивалу награђена је захвалницом и личком капом са извезеним симболом фестивала.

У знак захвалности за успешну сарадњу и допринос у очувању нематеријалног културног наслеђа Срба Крајишника, организатор фестивала доделио је захвалнице установама, предузећима и појединцима.

Ове године, по први пут је у оквиру фестивала одржан семинар „Нематеријално културно наслеђе Срба Крајишника“. Циљ семинара је подизање свести о народном стваралаштву и значају

очувања изворног крајишког певања, као и преношење важних сазнања о „ојкању“ и „ојкачи“ кроз културно-историјски образац. Визија је да семинар постане централно место окупљања, повезивања и размене знања чувара народног блага, културно-уметничких друштава, изворних певачких група, истраживача, етномузиколога, књижевника, певача и других заинтересованих страна. Такође, семинар је предвиђен и као нека врста припреме и квалификације за учешће на Фестивалу „Крајишки бисери“.

Све певачке групе учеснице Фестивала похађале су семинар, за шта им је уручено уверење са потписима предавача: др Димитрије О. Големовић, др Раде С.Н. Рајић, Добривоје Павлица и Ненад Грујичић. Такође за ову прилику приређен је и објављен Зборник радова „Нематеријално културно наслеђе Срба Крајишника“, који је подељен учесницима семинара.

Семинар за учеснике фестивала

Као део фестивалског дана, у галерији Културног центра у Пландишту, веома богатом изложбом уметничких дела посетиоцима фестивала представили су се крајишки сликар Мирко Русић и вајар Славенко Крунић.

Фестивал „Крајишки бисери“ већ више од деценију успешно негује, чува и презентује изворну крајишку песму. За то време крајишка изворна песма - бисер српске изворности, доживела је институционализацију на локалном и светском нивоу. „Ојкање“ се од 2010. године налази на UNESCO-вој листи светске културне баштине од изузетног значаја. Средином 2012. године, „ојкача“ је званично уписана и у први Национални регистар за нематеријално културно наслеђе Републике Србије, а Фестивал „Крајишки бисери“ признат је за референтан извор података и најбољи доказ да је „ојкање“ и те како живо у Србији. На тај начин и држава и организатор фестивала преузели су обавезу систематског и одговорног старања о крајишкој изворној песми.

Гојко Везмар

О фестивалу су рекли...

Ненад Грујичић,
књижевник, председник жирија фестивала

Крајишки бисери постају једна врста културног бренда на нашој јавној сцени. Импонује домаћинова професионална енергија и посвећеност таквоме послу. Сви ангажовани око фестивала делују креативно и радосно, одговорно и честито. То је ретка појава данас у нас. Учесници програма воле да долазе на овај фестивал као у осветљену зону изгубљеног завичаја, која зрачи лепотом и душевношћу, јер им поред осталог, даје осећање топлине и сигурности.

Посебно је важан на фестивалу симпозијум на теме из културне баштине Срба Динараца-Крајшника. То је ретка димензија културних активности и погледа данас у Србији. Тај симпозијумски програм се може још више усавршавати. И потребно га је неговати. Нема сумње да су „Крајишки бисери“ у Пландишту постали препознатљив и драгоцен амблем српске културе.

Ђорђе Штрбац,
МПП „Конак“ - КУД „Благоје Паровић“ - Гајдобра

Било нам је велико задовољство учествовати на 11. „Крајишким бисерима“. Захваљујући одличној организацији, сваки тренутак проведен на овом фестивалу, за све чланове наше певачке групе представљао је незабораван доживљај. Мишљења смо да фестивалу друштвена заједница мора дати пуну подршку из простог разлога што „Крајишки бисери“ дају велики допринос очувању песме, културе и традиције српског народа, пореклом из Крајине, у Војводини.

Смиља Милинковић,
председник УГ „Сана“ - Стара Пазова

Фестивал „Крајишки бисери“ окупио је чуваре културне баштине Срба из Крајине. Прије такмичења учесници су имали прилику да учествују у јако важном сегменту фестивала: семинару „Нематеријално културно наслеђе Срба Крајишника“. У централном дијелу програма низале су се групе пјевача са поносом пјевајући пјесме које се вјерно чувају у овом тешком времену. Ово је начин да се очува идентитет Срба Крајишника. Посебна захвалност, домаћину овог престижног Фестивала који окупља чуваре културног наслеђа Срба, да се све вредно чува на једном мјесту и да траје дуги низ година. Све је изгледало оригинално и свечано, лијепа сцена, значајни гости и бројна публика. Била нам је част учествовати а још више добити признање.

др Раде С. Н. Рајић,
академик, члан жирија на фестивалу

Поштујући обавезу очувања карактеристичног културно историјског идентитета нашег народа са простора Крајине, у светлу целокупног спектра лепоте, ширине а складне и сродне различитости Српства у свим српским земљама, ово Завичајно удружење Крајишника у Пландишту, својим целокупним радом, знатно доприноси таквом циљу и духу.

Организацијом 11. „Крајишких бисера“, то се веома јасно видело. Целодневни програм за ове услове и прилике, могућности и жеље, био је веома садржајан, језгровит, актуелан, памтљив и поучан. Посебно је импресионирала озбиљност, труд и наступ свих културно уметничких група да своје одабране крајишке изворне песме покажу и представе на најбољи начин, те да се пред публиком и жиријем изборе за најбољи утисак, оцене и признања.

На крају, мени лично, као и великом броју других, пријатно изненађење је била и чињеница да је ова дивна манифестација током свог успешног и плодносног десетогодишњег рада израсла у културни догађај од националног значаја. Као таква је уписана у први Национални регистар за нематеријално културно наслеђе Републике Србије, добивши достојно институционално признање. И у том смислу вредно је истаћи дугогодишњи рад и труд свих иницијатора, организатора, сарадника, спонзора, учесника и доброствора који су овако успешној културно-просветној и народној манифестацији фестивалског и репрезентативно такмичарског духа на свој плодотворан начин тако много допринели.

Мира Мандић,
Изворна женска певачка група КУД „Марко Орешковић“ - Бачки Грачац

Вратисмо се кући са пуно емоција. Велико је задовољство наступити са оволико добрих група. Показали смо сви заједно са колико жеље и љубави пјевамо сачувану пјесму свога завичаја. Организатори су учинили све да се осећамо као код куће, међу својима и са својима. Семинар који је претходио наступима нас је све оставио у дубоким размишљањима о значају и вредности овога што ми аматери радимо. Све честитке победницима. Али те ноћи у Пландишту смо се осећали сви као победници. Победили смо заборав и предали аманет будућим генерацијама. Желимо да ова манифестација дуго траје, а ми ћемо са великом жељом опет доћи и пјевати громогласно и јасно, да се чује далеко, далеко.

НЕМАТЕРИЈАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ

Добровоје Павлица,

певач, члан жирија на фестивалу

Фестивал „Крајишки бисери“ чува национални и културни идентитет, част и понос Срба Крајишника. Крајишке пјевачке групе, одјевене у изворне народне ношње, уз звуке традиционалних инструмената, надмећу се у извођењу изворне пјесме свог завичаја. Сваки од фестивала био је бољи од претходног, а једанаести најбољи. Зашто? Зато што се организатор ове године потрудио да уприличи стручно предавање, које су одржали уважени етномузиколози и добри познаваоци етно-стваралаштва, желећи да се „уозбиљи“ фестивалско такмичење, са циљем да се овај Фестивал подигне на завидан и запажен ниво. Ово предавање преточено је у посебан приручник, који је добио сваки фестивалски учесник, а исти ће се моћи користити и на свим будућим такмичењима и фестивалима. Тиме овај Фестивал прераста у институцију од посебног културног значаја, како за Србе Крајишнике, тако и за етно стваралаштво опште.

Андрија Бајић,

певач, жива легенда српске народне музике

Лепо банатско место Пландиште, тога дана је добило у светлости, у шаренилу, у лепоти за очи и за душу. Скупили се Крајишници, ти дивни људи из свих крајева Србије дошли су да кажу да своју песму, своје корене, обичаје, ношњу и навику за дружење нису заборавили нити оставили тамо где су били. Не, понели су то са собом, нешто у торби преко рамена, а богами, пуно тога у души и у срцу крајишком, повређеном али јаком.

Требало је бити привилегован и бити тога дана међу њима. Ја, који сам много дана и много лепих песама поделио са њима, ја који сам јео њиховог сира из мјешине, пршут најбољи на свету, пио најбоље вино са њима, ја сам се осећао као у те лепе младалачке дане, када сам био гост у њиховом завичају.

После прекрасне шетње кроз место, јекнула је та лепа изворна песма подигнута из грла Крајишких момака и девојака, а богами и старијих певача. И не знам ко је био бољи... Али није то ни важно, важна је песма. Та песма коју они знају подићи било где да су.

Организаторима све честитке за овакву организацију. Моја лична жеља је да се овај фестивал одржава још много година, да се проширује, осмишљава, али само да останемо ту, на томе изворном звуку. Нека нам ту песму певају само крајишке цуре, баке и снајке, момци и стричеви... Нека они то певају, они то најбоље знају и најбоље осећају. Срећно вам Крајишници, пријатељи моји дугогодишњи! Видимо се ако Бог да и идуће године!

Душан Љубичић-Мијић,

Изворна група „Жегар живи“ - Врбас

Желим да упутим све похвале Завичајном удружењу Крајишника „Никола Тесла“ на организацији једног оваквог фестивала изворне народне пјесме. Посебно сам одушевљен одржавањем семинара за све пјевачке групе, у циљу побољшања квалитета фестивала и унапређења наступа група. Мислим да је то од великог значаја за очување и опстанак народних обичаја Срба расељених из свих крајева Крајине.

Мирко Русић, сликар

Пре свега желим да се захвалим организатору који ме је позвао да приредим изложбу са мотивима Крајине. Поред тога у сали сам отпратио цео програм фестивала. Видело се да је програм осмислио тим са искуством. Прилагођене скуп, теме су добро излагане у детаљима, а излагачи су држали пажњу публике што није лако код вишечасовног седења у сали. Фестивал је тако добио едукативни карактер што је важно јер је на скупу било доста младих.

ПРОМОЦИЈА ЛИСТЕ НЕМАТЕРИЈАЛНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Национални комитет за нематеријално културно наслеђе Републике Србије организовао је представљање Листе нематеријалног културног наслеђа Р. Србије, 07. јуна 2013. године, у Етнографском музеју у Београду. Том приликом уручена су уверења о упису елемената у Национални регистар нематеријалног културног наслеђа.

Листу од 27 елемената нематеријалног културног наслеђа усвојио је Национални комитет за нематеријално културно наслеђе, 18. јуна 2012. године. На овој листи, под инвентарним бројем 25, нашла се и „ојкача“, а предлагачи су Завичајно удружење Крајишника „Никола Тесла“ из Пландишта и КУД „Бранково коло“ из Сремских Карловаца.

Уверења су званично уручили Мирослав Тасић, директор Етнографског музеја и Саша Срећковић, председник Националног комитета за нематеријално културно наслеђе Републике Србије. Уверења о упису „ојкаче“ примили су Никола Везмар, председник ЗУК „Никола Тесла“ и Ненад Грујичић, директор „Бранковог кола“.

Овим чином „ојкача“ је, као елемент духовне културне баштине Срба Крајишника, етаблирана као својина државе Србије. На тај начин она је преузела обавезу да институционално негује и чува ово духовно благо.

Никола Г. Везмар

Албум 11. Фестивала „Крајишки бисери“

Заједничка фотографија учесника 11. фестивала „Крајишки бисери“

Верификација доласка

Уметничка изложба

Семинар: Гојко Везмар

Семинар: Ненад Грујићић

НЕМАТЕРИЈАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ

Семинар: Никола Везмар

Семинар: проф. др Димитрије Големовић

Семинар: Добривоје Павлица

Семинар: др Раде Рајић

Дефиле

Дефиле

Дефиле

Дефиле

Дефиле

Дефиле

Дефиле

Дефиле

НЕМАТЕРИЈАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ

Водитељи: Ана Радојчић и Гојко Везмар

Свечано отварање: Милан Мицић

Свечано отварање: Милан Селаковић

КУД „Др Младен Стојановић“ - Бачки Јарак

КУД „Крајина“ - Београд

„Синови Крајине“ – Будисава

„Петрова гора“ – Кљајићево

„Зора“ – Крагујевац

„Конак“ – КУД „Благоје Паровић“ – Гајдобра

КУД „Петрова гора - Кордун“ – Београд

КУД „Крајина“ – Београд

КУД „Др Младен Стојановић“ – Бачки Јарак

НЕМАТЕРИЈАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ

„Крајишници са Тамиша“ – Сечањ

КУД „Др Младен Стојановић“ – Бачки Јарак

„Крајишници“ – КУД „Младост“ – Велика Грета

СКУД „Ђурђевак“ – Кљајићево

„Сана“ – Стара Пазова

„Плитвице“ – Београд

„Козара“ – Футог

„Жегар живи“ – Врбас

КУД „Завичај - Банија“ – Мајур

„Звуци Крајине“ – Банатско Велико Село

„Сана“ – Стара Пазова

КУД „Марко Орешковић“ – Бачки Грачац

НЕМАТЕРИЈАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ

КУД „Крајина“ – Београд

Публика

КУД „Никола Тесла“ ГСП – Београд

КУД „Крајина“ – Београд

„Сретењске зоре“ – Раниловић

„Зора“ – Крагујевац

Проглашење победника

1. место

Изворна група „Жегар живи“ Врбас

Миља Радмиловић, први глас
Душан Љубичић Мијић, дипле
Војислав Радмиловић
Душанка Љубичић
Радослав Шпирић

Вођа групе:
Душан Љубичић Мијић

2. место

Мушка пјевачка група „Сана“ Стара Пазова

Перо Малић, први глас
Славко Шушница
Славко Плавшић
Боро Веселиновић
Драган Марјановић

Руководилац:
Смиља Милинковић

3. место

Крајишка група „Плитвице“ – Завичајно удружење „Дане и Мане“ – Београд

Јован Тричковић, први глас
Никола Ђапић
Никола Радека

Вођа групе:
Никола Ђапић

НЕМАТЕРИЈАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ

4. КРАЈИШКИ ОТКОС

К од београдског насеља Бусије покошен је четврти „Крајишки откос“. У недељу, 16. јуна 2013. године, неколико хиљада људи окупило се на овој спортско-културној манифестацији која има за циљ очување културног наслеђа, обичаја, завичајности и корена крајишких Срба, неговање и ширење пријатељских, родбинских и духовних веза.

Манифестација је одржана поводом светског дана избеглица, а организатор је Коалиција удружења избеглица у Републици Србији. Министарство културе и информисања Републике Србије и градска општина Земун су покровитељи Четвртог „Крајишког откоса“.

Свечано отварање 4. „Крајишког откоса“

Манифестација је почела свечаним дефилеом учесника, након чега је, интонирањем химне „Боже правде“, започела церемонија свечаног отварања. Од говорника скупу се најпре у својству домаћина манифестације обратио Никола Везмар, председник организационог одбора. Добродошлицу окупљенима пожелео је и Миодраг Линта, председник Коалиције удружења избеглица у Републици Србији и народни посланик у Скупштини Републике Србије. Након тога присутне су поздравили Небојша Пешић, шеф кабинета председника народне Скупштине Републике Србије, Немања Стевановић, саветник првог потпредседника Владе Републике Србије господина Александра Вучића, Александар Влајковић, заменик директора Канцеларије Владе Србије за сарадњу са дијаспором и Србима у региону и Дамир Ковачевић, члан Већа општине Земун, коме је и припала част да званично отвори манифестацију. Благослов за одржавање манифестације дао је отац Витомир Тодоровић. Церемонија отварања завршена је косачком здравицом коју је бесједио Гојко Шашић. Програм су водили Ана Радојчић и Гојко Везмар.

Финално надметање

Својим присуством манифестацију су подржали и Вилибалд Ерић, посебни саветник министра за културу и информисање Републике Србије, Дејан Матић, помоћник председника општине Земун и Весна Ремовић, саветник у Министарству културе и информисања Републике Србије.

У квалификационом делу такмичења надметала су се 33 косца, који су косили у косидбеном поретку. Такмичење косаца пратио је једанаесточлани жири који је на основу пропозиција и утврђеног система бодовања, вредновао све елементе косачке вештине. Након завршених квалификација, на покошену ливаду, девојке и жене у народним ношњама изнеле су доручак за косце.

У финалу, сваки косац имао је задатак да покоси парцелу широку 5 а дугачку 10 метара. У веома изједначеној конкуренцији међу петнаест финалиста треће место освојио је Милорад Газдић, друго место заузео је Славиша Пуповић а првопласирани, односно победник четвртог „Крајишког откоса“ је Блажо Котлаја. Сва тројица првопласираних су из Пљеваља (Црна Гора).

Косци 4. „Крајишког откоса“

Драган Плавшић, Милан Цвјетићанин, Бранко Вуковојац, Јован Вукобрат, Јован Малобабић, Никола Лукач, Милан Гаћеша, Лука Иветић, Милан Баук, Љубомир Пена, Марко Стојановић, Никола Поповић, Жељко Бурсаћ, Милан Варат, Сретен Родић, Зоран Петровић, Бошко Каблар, Душан Рађеновић, Борислав Зечевић, Богосав Спасић, Драган Јанковић, Лазо Грубишић, Петар Ђекић, Раде Диздар, Милорад Газдић, Блажо Котлаја, Славиша Пуповић, Данило Вуковљак, Бранко Шугаљ, Ненад Ђаковић, Душко Гаћеша, Лука Маљковић и Стеван Бајић.

ТРАДИЦИЈА И ОБИЧАЈИ

Награђени су дипломом, одговарајућом медаљом, личком капом са извеженим симболом манифестације и ручним сатом марке „Фестина“. Уметничку слику уље на платну првопласираном косцу поклонио је Славко Самарџија родом из Мркоњића.

Сви косци који су косили на четвртој „Крајишком откосу“ даровани су захвалницама и мајицама. Специјалним наградама даровани су најстарији косац Лука Маљковић (рођен 1936.) и најмлађи косац Марко Стојановић (рођен 1993.).

Вајар у дрвету Славенко Крунић и Милан Подунавац из ливнице „Голија“ на затварању манифестације уручили су вредан поклон домаћину манифестације Николи Везмару. У питању је симбол Крајишког откоса изливен у бронзи и постављен на дуборезом украшено дрвено постолје.

Заједничка фотографија косаца и домаћина

Поред надметања косаца, публика је имала прилику да види и веома богат културно-уметнички програм, уз учешће културно-уметничких друштава и изворних певачких група. Својим стиховима публици су се представили крајишки песници, а своје вештине приказали су и девојчице и дечаки из карате клуба „Жандармерија“ из Бусије. У склопу манифестације приређена је и права мала уметничка колонија, где су се делом своје богате колекције представили угледни крајишки сликари и вајари. Такође, присутни су имали прилику да виде и богату изложбу рукотворина, старих предмета који су некада били у употреби, као и штанд са књигама крајишких писаца.

За ове четири године постојања „Крајишки откос“ постао је симбол саборности Срба Крајишника. Као изузетно важна манифестација на културној мапи Србије, „Крајишки откос“ уврштен је у календар Министарства културе и информисања Републике Србије, у области изворног народног и аматерског стваралаштва.

Гојко Везмар

Учесници културно - уметничког програма

- АНИП „ЈУ-Лири“ - Бусије
- КУД „Ђирило и Методије“ - Бусије
- Изворна група „Кордун“ – Инђија
- СКУД „Просвјета“ – Вргиност
- Народни гуслар Саво Контит
- КУД „Крајишник“ – Рума
- Карате клуб „Жандармерија“ – Бусије
- Изворна група „Петрова гора“ – Кљајићево
- СКУД „Ђердан“ - Кукујевци
- Милан Пађен, пјесник
- Маријана Борковић, пјесникиња
- Оркестар „Славонија“
- ПГ „Кордун“ – З.К. Кордунаша – Београд
- Небојша Небо Бркић, естрадни уметник
- КУД „Никола Тесла“ – ГСП – Београд
- Завичајно удружење Славонаца, потомака и пријатеља Славоније – Београд
- УГК „Зора“ – Крагујевац
- Народни гуслар Огњен Андрић
- Никола Корица, пјесник
- Ранка Срдић Милић, пјесник
- Вељко Стамболија, пјесник
- КУД „Петрова Гора - Кордун“ – Београд
- КУД „Завичај - Банија“ – Мајур – Шабац
- КУД „Крајина“ – Београд
- Изворна група „Коријени“ – Београд
- КУД „Вук Караџић“ – Чонопља
- ИГ „Сретењске зоре“ – Раниловац
- КУД „др Младен Стојановић“ – Бачки Јарак
- Изворна група „Завичај“ – Хртковци
- Завичајно удружење Банијаца – Београд
- КУД „Дукат“ – Калуђерица
- Певачка група „Шамарица“ – Пригревица
- Изворна група „Жегар живи“ – Врбас
- Изворна група „Плитвице“ – Београд
- Народни гуслар Никола Ђапић
- Женска пјевачка група „Уна“ – Барајево
- СКУД „Ђурђевак“ – Кљајићево
- Пјевачка група „Звуци завичаја“ – Нови Сад
- Стево Кукавица, пјесник
- Златко Радумило Гламочанин, пјесник
- Раде Цвјетићанин и Никола Опалић - фруле
- Сава Путник, кантаутор
- Оркестар „Славуји са Бусија“

Уметничка изложба:

- мр Љубица Шакић
- др Косијер Јован
- Анка Куколеча
- Славко Самарџија
- Миле Хркаловић
- Славенко Крунић
- Маријана Борковић
- Надежда Михаић
- Нада Чучковић
- Мирко Русић
- Биљана Сила
- Бранка Мраовић

Обележена XVIII годишњица прогона Срба из РСК

Служењем парастоса у цркви Св. Рафаила Банатског и свечаном академијом у Дому културе у Пландишту је 04. августа 2013. године обележена осамнаеста годишњица прогона и страдања Срба из Републике Српске Крајине. Помен страдалим Крајишницима организовало је Завичајно удружење Крајишника „Никола Тесла“.

Обележавање датума који је симбол страдања крајишких Срба у грађанском рату са почетка 90-их почело је парастосом у цркви Св. Рафаила Банатског у Пландишту. Парастос жртвама које су страдале у Крајини и за Крајину служио је Његово преосвештенство епископ банатски Никанор, уз саслужење свештеника Недељка Јанковића и Ненада Милића.

Парастос у цркви Св. Рафаила Банатског

У беседи након парастоса владика Никанор подвукао је значај овог окупљања и истакао важност да се сваке године достојанствено сећамо невиних жртава, наших рођака, комшија, пријатеља... „Није хришћански и није људски славити туђу несрећу, нити се било шта дуготрајно и ваљано може изградити на туђој патњи. На земаљском суду може и да не буде правде, али то не сме поколебати нашу веру нити смемо скренути са пута праведника“ – казао је владика.

Након парастоса, у дому културе у Пландишту приређена је свечана академија под називом „Ој, Крајино!“.

Свечана академија почела је интонирањем „Химне Крајини“, након чега је уводну беседу казивао Никола Везмар, председник Завичајног удружења Крајишника „Никола Тесла“. У име општине Пландиште скупу се обратио Зоран Танасковић, посланик у скупштини АП Војводине.

У културно-уметничком делу програма своје стихове казивали су крајишки песници Босилјка

Свечана академија „Ој, Крајино“

Перић Батак, Никола Корица и Вељко Стамболија. Уз звуке једног од најстаријих српских инструмената уз који је вековима, са генерације на генерацију, преношена историја и народно стваралаштво, гуслар Саво Контић отпевао је „Ропство Јанковић Стојана“ и „Пјесму о Николи Тесли“.

Пре осамнаест година, Хрватска је извршила агресију на РСК, територију која је била под заштитом Уједињених Нација, побивши за време и после операције „Олуја“ око 2.000 људи (претежно цивила) и прогнавши око 220.000 житеља Крајине. На тај начин почињено је етничко чишћење највеће на тлу Европе за последњих 200 година.

Свечана академија „Ој, Крајино“

Срби Крајишници су кроз своју историју били изложени многим недаћама, страдањима, прекрштавању и прогонима али су све до августа 1995. успевали да опстану на својим вековним огњиштима. Због тога је важно да достојанствено обележавамо најтрагичнији дан у новијој српској историји. Да се никад не заборави и да се никада и никоме више не догоди.

Гојко Везмар

ГОДИНЕ ПРОЛАЗЕ, ПРОБЛЕМИ ОСТАЈУ

У Канцеларији за сарадњу са дијаспором и Србима у региону, 25. априла 2013. године, одржан је састанак представника 55 удружења прогнаних и избеглих Срба са директором Канцеларије др Славком Драшковић и саветником у Канцеларији господином Симоном Ђуретићем. Основна порука са овог састанка јесте да је неопходно и преко потребно јединство и братска слога. Немамо право да зарад сујете и личних интереса доприносимо продужавању ове агоније која траје предуго. Састанак је означен као почетак системског решавања питања прогнаних и избеглих Срба. Од тада се суштински ништа прогресивно није догодило.

Нажалост и велику штету свих нас, наставља се са поделама удружења избеглица на две групације, тзв. „кровне организације“. Ова подела у старту паралише сваку идеју о квалитетном решавању питања која се тичу прогнаних и избеглих Срба Крајишника. Ово је јасно дошло до изражаја и свима нама оставило горак укус, приликом званичне посете председника Републике Хрватске Иве Јосиповића, Републици Србији. Које су потребне поделе? Прогнаним и избеглим Србима свакако не.

После осамнаест година, стиче се утисак да, не само да се не решавају проблеми који муче прогнане Србе, већ се њихов број повећава. Ту је пре свих болно питање несталих у рату. Затим следи подугачка листа проблема: уништена и узурпирана имовина, одузета станарска права, одузета покретна и непокретна имовина, исти услови откупа станова, исплата доспелих а неисплаћених пензија, непризнавање радног стажа, девизна штедња, ревизија пресуда за ратне злочине, престанак застрашивања Срба злоупотребом спискова осумњичених, оптужених и осуђених за ратне злочине...

Прогнани Срби гајили су наду да ће улазак Хрватске у ЕУ побољшати њихову позицију и олакшати остваривање њихових права и решавања многобројних питања. Заправо, догодило се супротно нашим очекивањима. У Хрватској се месецима спроводи хајка на Србе, ћирилицу и све што је српско, разбијају се табле на јавним установама на којима се у складу са Уставом Р. Хрватске налази натпис на ћирилици. На делу је узурпација плодног земљишта, пљачка шума, одузимање обновљених кућа, малтретирање повратника, итд. Срби, у покушају да остваре своја права пред судовима у Хрватској у

принципу губе спорове и притом им се на име трошкова суђења зарачунавају огромне своте које нису у могућности да плате.

За 18 година (а и више) на нашој муци и несрећи, реализујући некакве пројекте, појединци и неке НВО направиле су за себе добар посао. Тако су се и ове године спроводили пројекти и студије о положају избеглица из Хрватске. Овде је основни проблем што се на основу некаквих узорака износе подаци који не одговарају истини. Наравно на овај начин нам се наноси велика штета. На пример, наводи се да 68% Срба избеглих из Хрватске, а сада живе у Србији, не жели да се врати у Хрватску, 16% наводно би се вратило а остали су неодлучни.

Сматрам да је ово веома осетљива тема, која у зависности, од дефинисаних питања може да да различите одговоре, а самим тим и контрапродуктивне и нетачне резултате. Према подацима са којима располаже ЗУК „Никола Тесла“, чињенице су потпуно другачије. Према нашим сазнањима, која се базирају на ставовима наших чланова, и спроведеним истраживањима, огромна већина би се вратила у завичај, својим кућама. Али, све оно што се догађа у Хрватској, никако не може да буде амбијент за нормалан повратак. Постоји огроман број разлога због којих ће вам прогнани Срби рећи да не желе да се врате, као што су дискриминација, немогућност да дођу у посед своје нелегално заузете имовине, уништена а необновљена имовина, безбедност... Наравно да, када би се уклониле препреке, повратка би сигурно било у великом проценту.

Када се осврнемо уназад, све ове године могу се сублимирати у једној реченици: политичари се састају а проблеми се само евидентирају и остају. Како би се обезбедила, позитивна клима за повратак, неопходно је да се у решавање наших питања укључе људи којих се ово тиче, а то су, како прогнани тако и они који сада живе у Хрватској. Требало би да заједнички дефинишу јединствену платформу и у сарадњи са државом Србијом и ЕУ, системски решимо сва питања.

Потпуно је јасно, овако нејединствени, сигурно, никада нећемо остварити наш циљ: повратак кућама. Да бисмо допринели решењу наших питања, учинимо оно што је до нас, ослободимо се подела и оних који стварају поделе. Није случајно давно искована мисао да само слога може да нас спаси.

Никола Г. Везмар

4. ЛИЧКА ОЛИМПИЈАДА

Дефиле учесника 4. Личке олимпијаде

По узору на традиционална такмичења која су се некада одржавала у Лици, код Апатина је четврти пут организовано надметање у традиционалним народним дисциплинама. Четврта „Личка олимпијада“ одржана је 06. јула 2013. на теренима Бање Јунаковић.

Манифестацију организује општина Апатин са идејом неговања и развијања историјског и традиционалног културног и спортског наслеђа личког народа.

Ове године на „Личкој олимпијади“ учествовао је рекордан број такмичара - 23 екипе из Србије, Републике Српске и Хрватске. Манифестација је почела свечаним дефилом екипа, а званично ју је отворио др Живорад Смиљанић, председник општине Апатин.

Прва дисциплина била је трка у врећама за децу, у којој се успешно надметала и Уна Мандић из Пландишта.

Након тога уследио је централни део програма у коме се, пред великим бројем љубитеља спорта и поштоваоца традиције надметања „крајишких дивова“, одвијало

Екипа ЗУК „Никола Тесла“ - Пландиште

Дамир Батинић, Никола Драганић, Дарко Грба, Марко Миздрак, Бранко Вуковојац, Милован Хинић, Никола Везмар, Милан Брујић, Радован Мандарић, Зоран Мандић и Гојко Везмар, харамбаша екипе.

Трка у врећама за децу: Уна Мандић

Трчање по брвну: Марко Миздрак

Екипа ЗУК „Никола Тесла“ - Пландиште

СПОРТ

такмичење у девет традиционалних личких дисциплина: вучење кукe, скок у даљ из места, скок у вис из места, претезање штапа, ходање по брвну, обарање руке, пењање на стожину, бацање камена с рамена и надвлачење конопа. Успех такмичара у појединачним дисциплинама бодовао се и за укупни пласман екипе.

У конкуренцији 23 екипе, укупни екипни победник 4. „Личке олимпијаде“ је екипа „Џими комерц“ из Пригревице. Другопласирана екипа је „Стефан и див“ из Ужица, а треће место освојила је екипа „Српски соко“ из Невесиња. Екипа Завичајног удружења Крајишника „Никола Тесла“ заузела је десето место у коначном пласману.

Гојко Везмар

Скок у даљ из места: Дарко Грба

Вучење кукe: Бранко Вуковојац

Надвлачење конопа: Екипа ЗУК „Никола Тесла“

Скок у вис из места: Дарко Грба

Обарање руке: Никола Драганић

Претезање штапа:
Дамир Батинић

Фотографија са навијачима

Бацање камена с рамена: Радован Мандарић

СКИДАЊЕ САЛА ДЕБЕЛОГА ЈЕРА

Пише
Вељко Стамболија

Јаук по триста пута, који се прије двијесто година извио из грла Саве Мркаља, прати нас до данашњих дана. Пророчки је залелекао несрећни Сава над сопственом судбином и над судбином властитог народа. У тих триста јаука слила се сва горчина виолентног динарског човјека који се кроз вјекове морао борити да опстане у суровим условима живота. Ни природа, ни људи, ни окружење нису били наклоњени Сави Мркаљу. Зло, завист и себичност били су љути непријатељи једном генијалном сензибилитету. Крик надареног Кордунаша, „побјеђеног и остављеног од свега свијета“, глас је рањеног горштака који је својом храброшћу и бистрим умом протресао и раздрмао учмале душе. То нису били јауци слабића већ крик усамљеног горског лава.

Срби Пречани с краја 18. и почетком 19. вијека знали су шта хоће, али нису знали како да то остваре. Сава Мркаљ је знао како да ријеши замјешатељство са затеченом српском азбуком која је била пренатрпана непотребним словним знаковима. По начину како је пришао рјешавању овог проблема, он је први српски семантичар и семиолог. Овај његов искорак прије 200 година просто је ошамутио неке његове утицајне савременике. Његова далековидост их је толико збунила да су остали без даха, али не и без ријечи којима су га на сваком кораку вријеђали и умањивали његову филолошку и лингвистичку виспреност.

Ипак, да ли су Срби у Крајини могли помоћи Сави Мркаљу? Тешко. Без школа и без широко развијене просвјетне дјелатности скоро никако. Мада је народ интуитивно слутио да су му школе на српском језику и писму неопходне, имали су много већих проблема и, наравно, нису били упућени у Савин рад да би могли процијенити далековидост његових идеја. Ако кажемо да Сава Мркаљ и црква нису били у великој љубави, да се нису разумјели, ето несреће и по Саву и по његову генијалну ортографију.

Савино скидање сала са подебље азбуке ипак није остало непримјећено. Привремени крах српских устаника није био и крај српског националног буђења. Романтичарски национални занос није се угасио, само се са бојног поља прелио на поље културе, умјетности и науке. Национално ткиво српских устаника остало је неоштећено и почело је да плете нов културни и цивилизацијски ћилим. У жељи да докажу и покажу љепоту своје национално затамњене умјетности, традиције и културе испољавали су невјеројатну упорност, храброст, знање и бистрину. Својим радом просто су опчинили, и тада нам ненаклоњену, Европу. Сава Мркаљ и остали Срби пречани су им, да ли и несвјесно, припремили одличан терен. Додуше, све је то још било у наговјештајима, али за Вука, Његоша, Даничића, Радичевића... идеална подлога и прилика да покажу сву раскош својих вишеструких талената. Долазак Срба из матице у Беч и остале културне престонице Европе тога времена, Сава Мркаљ је дочекао са видним одушевљењем које ни у једном тренутку није спласнуло. Пажљиво је пратио њихов рад и покушавао да успостави с њима контакте, нарочито са Вуком. Нажалост, ни они нису могли помоћи Мркаљу, који је могао бити драгоцијени сапутник у препоруду двјестогодишњег насљеђа немањићке Србије.

Од Савиног „скидања сала“ прошло је 203 године, а 23 године је протекло од оснивања Српског културног друштва „Сава Мркаљ“ у Топуском, комшилуку Савиног родног Сјеничака, на Кордуну. Све до тог историјског оснивања у Топуском, Сава је неправедно био заборављен, чак и од својих сународника. Једино по чему се могло наслутити његово значајно постојање је школа у Сјеничаку, прилично запуштена, која је носила његово име и пар шкртих ријечи у тадашњим грама-тикама. Заборављен и овлаш спомињан остао је у сјенци Вука Стефановића Караџића и осталих великих реформатора језика, писма и правописа.

Сличну судбину доживјели су и „мркаљевци“, чији се драгоцијени рад на пољу крајишке културе и умјетности доласком у матицу скоро у потпуности угасио. Демократија је раширила крајишка крила, али им није дозволила да полете. Судбина „мркаљеваца“ у „јоту“ је слична судбини самог Мркаља. Несхваћени и заборављени „мркаљевци“ доживљавају судбину свог великог земљака. Угрувани и измрцварени ратовањем и доказивањем сопственог идентитета чаме у

КЊИЖЕВНОСТ

историјском ћошку, немоћни да поред голе егзистенције учине и нешто више и покажу да су достојни насљедници Тесле, Миланковића, Деснице, Мркаља... Несхваћени и остављени од свега свијета, баш као и Мркаљ, покушавају у индивидуалном грчу доказати своје постојање. Појединачни покушаји нису исто што и добро организована друштва и институције, које би имале колективни дух, снагу, моћ и утицај у презентовању специфичне културе Срба Крајишника.

Колики је значај прекодринских Срба за културу и умјетност, па и саму историју матице, посебно је питање и захтјева обимнију студију. „Мркаљевци“ су, уз помоћ значајних и умних људи успјевали, и у ратним условима и у средини која им није била наклоњена, да прикупе значајну грађу, не само о Мркаљевом раду, већ и о осталим добрима значајних крајишких посленика и посвећеника на пољу науке, умјетности, историје... Доласком у матицу остали су ускраћени у ширењу започетог посла. Објективно говорећи, и сама матица је тада била у хаосу и тешко је могла помоћи себи а камоли разавичајним сународницима из Српске Крајине.

Са Савиним јауком са почетка деветнаестог вијека као јединим пртљагом, Срби Крајишници, његови земљаци, кренули су крајем двадесетог вијека из својих домова у неизвјесност.

Завичај није изгубљен све док се о њему пише и пјева, као што ни човјек не може бити заборављен све док се о њему говори. То што историја и околности нису биле наклоњене Сави Мркаљу и Србима Крајишницима не оправдава потомке да забораве и да се одрекну свог насљеђа. Био би то тада потпуни пораз и крах једног народа. Мушки и људски јаук Саве Мркаља као и јауци јасеновачких жртава опомињу нас. Можемо на тренутак застати да се приберемо и саберемо, али да одустанемо од мисије коју нам је историја наметнула – никад. Јесте бреме тешко и искушења су велика – није ли то прилика да и сами себе провјеримо, јесмо ли за велика дјела или нисмо. Његошевска дилема пред којом не смијемо поклекнути. Једноставно немамо право на себични луксуз. Јесте појединац итекако важан, али без свог националног упоришта лак је плијен сваком злу.

САВА МРКАЉ

Ако неко од Срба заслужује да буде увршћен међу првих 100 највећих и најумнијих људи нашег народа, онда је то свакако реформатор српског језика Сава Мркаљ. То је најмање чиме би му се нове генерације могле одужити за све што је учинио за свој народ.

Сава Мркаљ, српски учитељ, монах и филолог, рођен је 1783. године у Ласињском Сјеничаку, на Кордуну. Године 1799. завршио је школу и затим постао српски учитељ у Госпићу. Након тога школовао се у Загребу и Пешти, а титулисан је као „свободних художества и философије доктор.“ Владао је латинским, немачким, француским и руско-славенским, служио се грчким и хебрејским, а познавао је италијански и мађарски, што је његовом филолошком таленту било од велике користи.

Реформисао је српску азбуку прије Вука Стефановића Караџића. У дјелу „Сало дебелого јера либо азбукопротрес“, објављено 1810. године у Будиму, свео је 40 слова на свега 26, примјењујући правило њемачког филолога Аделунга „пиши као што говориш“ (Вук је касније додао „читај као што је написано“). У старој азбуци „јер“ је био знак за глас који више није постојао у српском језику. Сава га је избрисао из азбуке, као и сва непотребна слова.

Године 1811. закалуђерио се у манастиру „Гомирје“ и постао јерођакон Јулијан.

Убрзо се, због свог рада на реформи српског правописа, сукобљава са црквеним достојанственицима, бива размонашен и препуштен дугом и мучном лутању. За живот зарађује као учитељ и вероучитељ. Године 1827. је изгубио ментално здравље па је 1833. године преминуо у бечкој болници за душевне болести.

Иако Мркаљ није истрајао у борби за реформу правописа и увођење народног језика за књижевни, остаје да је он начинио први, велики и пресудни корак у реформи српског језика и писма.

Мркаљ је био и врстан песник, полемичар и беседник. Најдубљи траг у српској поезији оставила је пјесма „Јао триста пута“:

Јао! Јао! Јао триста пута!
 Пала нам је, пала коцка љута;
 Море зала ов` је свет!
 Лед и ватра, зрак, и гром, и вода.
 Звери, змије, гад од разна рода,
 Често век нам чине клет!
 Зло је мучно садашње поднети
 Зло нас бивше пече у памети,
 Будуће већ једе нас.
 Дневне туге рађају сне худне,
 А сни ноћни растуже нас будне
 Јесмо л` без зла који час?

Теслине студије у Грацу и Прагу

Пише
Жељко Сарич

У јесен 1875. године Никола Тесла уписао се на политехнику у Грацу. Документ о стипендирању који је издала власт Војне Крајине (Grenzlandsverwaltungsbehoerde) у Аграму (Загребу) 22. септембра 1876. био је послат на адресу ректора Јоанеума у Грацу. Документ је наглашавао да „Никола Тесла из Госпића у Лици, Војни округ Оточац ... за узврат за стипендију од 420 златних форинти годишње, прихвата да ће, по завршетку студија, извршити своју војну обавезу и одслужити најмање осам година у војсци“.

Тесла је покушао да се извуче из војне обавезе по уговору о стипендирању и 14. октобра 1876. године пише Матици српској из Новог Сада молбу у којој моли за финансијску помоћ. Уз молбу је приложио и препис оцена и потврду да је његов отац лошег материјалног стања, тако да не може да финансира његово школовање. Нажалост, био је одбијен.

Као студент на Јоанеуму у Грацу ауторитетом рођака Бранковића, добио је стипендију Карловачког војног округа јер су очеви приходи били недовољни да издрже толики трошак. Тесла се сећа овог периода и пише: „Чврсто одлучивши да задивим и обрадујем родитеље прве године сам учио без одмора од три сата изјутра до једанаест сати на ноћ. И тако из дана у дан и недељом и празником. Током прве године положио сам свих девет испита и моји су професори били једногласни да заслужујем највише оцене.“

На Светог Никољу 19. децембра 1875, Тесла је основао српски културни клуб *Србадија*. Његови оснивачи су били поред Николе Тесле још: Јован Грбичић, Паја Марковић, Ђуро Димић, Јоца Севић, Милан Николајевић и Коста Кулишић, сви студенти у Грацу. Кулишић је био Теслин собни друг од јануара до јуна 1876. године. Тесла је био омиљен међу студентима Србима, јер су се окупљали и дружили у оквиру студентског друштва *Србадија*. Тесла је тада остао упамћен јер је јануара 1876. године одржао запажено предавање „О капила-

рним цевима“, а касније и друго хумористичко предавање „О носевима“, којим је насмејао све присутне.

Највише утицаја на њега су оставили професор физике Јакоб Пешл и професор Мориц Але, шеф катедре више математике. Сећајући се Грамове машине на часовима физике, Тесла се супротставио ставовима професора Пешла: „Да би приказао појаву самоиндукције, проф. Пешл је обмотавао са неколико намотаја жице магнет, спајао машину са батеријом и покретао моторе. При томе је одмах долазило до јаког искричења испод четкица на колектору. Имао сам толико храбрости да приметим да би ствар највероватније могла да ради и без тог уређаја. Професор Пешл прокоментарисао је ову идеју речима: „То би било исто што и претварање силе која делује у једном правцу, на пример силе гравитације, у силу кружног кретања што је апсолутно немогуће.“

С обзиром да је Теслин сјајан успех на студијама у Грацу изазивао завист код осталих немачких студената, једном приликом, у аули факултета, при сусрету с једним од њих, овај му подругљиво додаје: „Шта дангубиш овде. Иди кући и бубај, да би те професори још више хвалили.“ На ову провокацију Тесла му је прибрано одговорио: „То је тачно, марљивији сам од тебе и у учењу, као и при похађању предавања, али иако си чувен при лумповању као и сви буршеви (назив за богате немачке младиће), показаћу ти да и то умем боље од тебе, а при том, ипак, нећу попустити у учењу.“ Од тог дана Тесла је постао стални посетилац кафана где је био ненадмашан у билијару, а такође се и страшно коцкао.

На трећој години студија у Грацу Никола се предаје немару и неодговорности, више замењујући универзитет кафаном, трошећи драгоцену време и новац. Зато је од јануара 1878. године искључен са политехнике у Грацу, јер није положио све предвиђене испите, па је изгубио и стипендију Цесарско–краљевске генералкоманде. Тесла је престао да одлази на факултет. Није положио ниједан испит у првом семестру треће године и самим тим изгубио је стипендију. У „каталогу“ (индексу) студента Тесле у одговарајућој рубрици појавиле су се белешке: „Код професора није уписан“, а доле подвучено: „Искључен због тога што није уплатио новац за школарину за I семестар 1877/78. године“. То је био крај који се могао очекивати. Дакле, од јануара 1878. године Никола Тесла више није студент Политехничке школе у Грацу. Али, још увек је у том граду, нечему се нада, некако битише, по свој прилици, гладујући.

НИКОЛА ТЕСЛА

По други пут Никола Тесла је упутио молбу Матици српској из Новог Сада, 1. септембра 1878. године, понизно молећи за стипендију, како би могао наставити студије у Бечу или Брну. Она гласи: „Нижепотписани моли Српску Матицу најпонижније да му додељењем стипендије, за Беч или Брно, могуће учини започете науке на техници завршити...“ И овога пута је одбијен.

Разочаран и утучен напустио је Грац не поздравивши се са земљацима и одједном је тајанствено нестао. Овај нестанак довео је његове родитеље до очајања.

Тесла у Марибору

У Марибору је Тесла нашао привремено запослење као цртач у некој алатничарској и ливничкој радионици. Становао је близу железничке станице и проводио је много слободног времена у кафани званој *Весели кмет*. То је била кафана у којој су одседали путници до поласка својих возова. Срушена је 1985. године, да би се добио простор за градњу нове аутобуске станице.

У *Веселом кмету* Тесла је наставио да игра шах и карте за мале своте новца. Коста Кулишић је, тражећи наставничку службу, јануара 1879. године случајно угледао Теслу у кафани, како седи у крајњем углу и игра карте с два човека. Кулишић се 1936. сећа тог сусрета:

- „Шта је с тобом, Никола, тако ти Бога? Тражимо те свуда, особито твоји тужни родитељи.“

- „Свиђа ми се овдје; радим код једног инжењера, примам 60 форинти мјесечно и још имам и узгредне зараде.“

- „Не, ти мораш да се вратиш у Грац, да завршиш студије!

- „Видјећемо“, слегнуо је раменима Тесла.

Кулишић је био срећан што је нашао Николу живог. По повратку у Грац, о свему је обавестио Теслиног рођака Ђуру Бањанина, студента права, који је одмах јавио Теслиним родитељима у Госпић.

Милутин Тесла је стигао у Марибор марта 1879. да наговори сина да се врати кући, па да настави студије на јесен у Прагу. На жалост, у томе није имао успеха, јер га није могао уразумити нити утицати на њега ни на ком нивоу. Касније је Николу Теслу неко пријавио мариборској полицији, која је дошла у његово боравиште у *Tegetthofstrasse*, где је живео без боравишне дозволе и том приликом је ухапшен и протеран у Госпић. Николина појава у пратњи полицијске страже била је велика срамота за угледног проту Милутина.

И сада постоји Теслин полицијски досије у Марибору под насловом: *Geschaefts Protokoll 1879* (Записник за 1879) у којем стоји, под бројевима

Тесла као студент

2160, од 8. марта и 2675, од 24. марта, да је „Никола Тесла депортован“ из Марибора као *вагрант* и спроведен кући у Госпић.

После повратка из Марибора, прота Милутин се разболео. Лежао је уздигнут у кревету и све је више жутео у лицу, док није посивео, а јагодичне кости на образима су му још више искочиле. Последња кап, био је Николин долазак из Марибора, у пратњи полиције. Осећао је да се његов живот полако гаси. Питао се ко ће се бринути о његовој удовици? Замолио је свог шурака, Петра Мандића, да му обећа да ће бринути о Ђуки, јер су се све ћерке већ биле поудавале. Представио се Господу 30. априла 1879. године (у 60-ој години живота).

Студије у Прагу

Никола после очеве смрти ради као суплент гимназије у Госпићу. Кад је скупио нешто новца почетком јануара 1880. године отпутовао је у Праг да настави студије и испуни последњу очеву жељу. Пошто није знао грчки језик, Тесла није могао да се упише као редован студент на прашки универзитет Каролином. У својству необавезног слушаоца филозофског факултета (одсека за физику и математику), посећивао је предавања из аналитичке геометрије као и вежбе из експерименталне физике код доцента Домалипа. О томе сведочи „Главна књига слушалаца филозофије“ у летњем семестру 1880. године. У њој је заведено под редним бројем 38, да је 24-годишњи Србин Никола Тесла, са станом у Смечкагасе 13, у Прагу, а родом из Смиљана у Војној граници, присуствовао предавањима у летњем семестру 1880. године. Треба напоменути да су му сва три ујака слала новац за завршетак студија.

У Прагу се Тесла упознао и са чувеним композитором Дворжаком. Касније, када је Дворжак, постао директор Националног конзерваторијума у Њујорку, био је један од Теслиних присних пријатеља, јер су их повезивале и заједничке прашке успомене.

Што се тиче мотора без четкица, Тесла се присећа: „У Прагу сам дошао до одличног напретка. Одвојио сам комутатор од машине и проучавао појаве у овом новом облику, али опет без резултата.“

Оставши без новца Тесла пише свом ујаку Паји Мандићу, аустријском мајору у Будимпешти да га тамо запосли у било којој техничкој струци. Ујак му налази посао у Мађарском државном техничком заводу и Тесла одлази у Будимпешту. Не добивши диплому ни у Прагу, формално недоучен, напустио је град на Влтави.

250 ГОДИНА САБОРНЕ ЦРКВЕ У ПЛАШКОМ

Пише
Милан Воркапић

Дводневном свечаношћу, 30. и 31. августа 2013. године, православни верници Плашчанске долине и Горњокарловачке епархије Српске православне цркве, са гостима са простора бивше Југославије и земаља Европе, обележили су 250. годишњицу постојања саборног храма Ваведења Пресвете Богородице у Плашком. Обележено је 250 година од завршетка градње и прве литургије коју је служио тадашњи владика Данило Јакшић 1763. године.

Оснивање владичанства у Плашком

Послије досељавања великог броја православног становништва из Босне на подручје Лике и Крбаве, и прије него је склопљен Карловачки мир, већ 1695. године је институционално засновано владичанство, јер краљ Леополд I, те године потврђује српске привилегије, односно стварају се услови за јачање православне цркве.

Територијално су то били скромни почети владичанства и покривали су само подручје Карловачког генералата и Баније. Остала подручја, Лика, Крбава, и цјелокупни Варајдински генералат су били већ помрачени унијатским покушајима владика из Марче и Пакраца.

Првобитни назив је био Карловачко-зринопольско владичанство, а први владика је Стефан Метохијац. Овај свештеник никада није дошао у своје владичанство већ је боравио у Сријему. Зато се може сматрати да је први прави владика био Атанасије Љубојевић, ранији дабробосански епископ. По доласку, са 80 српских породица, започиње градњу епископског двора у Метку. Од првога дана трпи прогоне и оспоравање, а нарочито од сењског бискупа Главинића који је намјерио и ово подручје подвести под унију. Под све већим притисцима мора преселити на подручје Баније гдје оснива манастир Комоговину. Овај манастир тиме постаје друго сједиште карловачко-зринопольског владичанства.

Тек успостављено владичанство послије смирити својег великог прогонитеља, сењског бискупа Главинића, очекује смиривање ситуације, али оно се погоршава. Наиме, Главинића

наслијеђује Мартин Брајковић, још загриженији мрзитељ православља. Брајковићевој хајци погодује завршетак рата са Турцима, па Бечки двор не мора привилегијама куповати Србе за војнике. Све до Ракоцијеве буне 1706. године, владичанство и владика Љубојевић ће се свим силама одупирати унијаћењу. Но, затребавши поново српско оружје, цар Јосип I, 1707. године не само да владици Љубојевићу потврђује положај, већ му даје ингеренције још над Ликом и Крбавом.

Послије Љубојевићеве смрти, 1712. године, долази до значајнијих административних престројавања. Тако, 1713. године, на крушедолском сабору Карловачко-зринопольска епископија се дијели на Карловачко, сењско-приморско и Костајничко владичанство. Лика и Крбава су припале под Костајничко владичанство и ту остају све до 1749. године када су враћене под управу Карловачког владичанства. Тек 1771. године увида се Костајничка епископија, односно постаје дио, сада великог, Карловачког владичанства. Тиме је географски заокружен огроман простор: „...од понора воде Лике код Косиња, онда Сењ са приморјем преко Капеле; онда од Капеле са Гомирјем и са Жумберком до Карловца, а од Карловца све парохије с лијеве стране воде Глине до њезиног увира у Кулу код Бркишевине“.

На истоме сабору је проглашен нови владика. Наслиједник владике Љубојевића је Данило Љуботина, игуман гомирског манастира, родом из Српског Поља код Брлога, који остаје на владичанском трону све до 1739. године. Он је премјестио владичанску столицу из Комоговине у манастир Гомирје.

Било је то вријеме кад су у Војној Крајини биле дозвољене градње само дрвених црквица, док су римокатолици слободно градили камене цркве свих величина. Но, како 1716. године креће Други велики рат са Турцима, царевина је поново наклоњена Српском народу и спремна за нове привилегије па чак и оне о зиданим храмовима. Дозволу за градњу камених цркава Срби спремно дочекују те 1719. и у гомирском манастиру граде цркву од тврдог материјала, а затим у Радучу и Плочи 1725., Подлапачи (Шврачково село) 1728. Дубравама и Крбавици 1730. Висућу 1733., те Брлогу 1740. године.

Долазимо до, већ споменутог, Пожаревачког мира 1717. године гдје су се поражени Турци морали одрећи великих територија у Сријему и Босни. По већ уходаном правилу, послије ратова Римокатоличка црква обнавља снажне притиске на Србе па су у Перушићу одржали бискупску

ТРАГОМ СРПСКИХ КОРИЈЕНА

Некадашњи епископски двор и црква у Плашком

конференцију која ставља у изричит задатак РКТ свештенству да морају спречити обнову старих и градњу нових православних цркава, забрањују удају католичких дјевојака за православне, захтијевају РКТ десетину од Срба, да не дозвољавају насељавање у својим жупама никоме осим католицима, итд. Но, Беч процјењује да је мудрије да царске привилегије, дане Србима прије рата, остану на снази. Таква позитивна одлука, заједно с мирнодопским економским узрастом Срба Крајишника, доводи до јачања владичанства, како економски, тако и статусно.

У том свјетлу треба гледати и премјештање владичанства 1721. године из Гомирја у Плашки. Ово премјештање није стихијско већ добро промишљено и примјерено историјским условљеностима. Плашки се, наиме, налази географски на идеалном мјесту; граници трију великих регија: Лике, Горског Котара и Кордуна. Поред тога, тадашње главне саобраћајнице директно тангирају Плашки, а оно што је, можда, било најпресудније, Плашки је био центар с апсолутно доминантним српским становништвом потпуно оданим православљу, становништвом које се успјешно одупрло покатоличавању и унијаћењу. Већ је дио досељених Срба на другим подручјима поклекао пред свирепешћу уније која није бирала начине да разруши православље. Не треба заборавити и то да је Плашки, као доминантна војна тачка, већ од прве турске провале 1414. године, био безброј пута војнички стављен на кушњу те у том смислу и фортификацијски обликован. Поред тога, ту је било сједиште компаније па је, без обзира што је Плашки тада био малено мјесто, због свих набројаних елемената, одабрат за сједиште горњо-карловачког владичанства.

Чим је владика Данило Љуботина премјестио владичанство у Плашки, почео је уз стару дрвену цркву градити владичански двор. Била је то обична дрвена кућа купљена у Доњем Лапцу и премјештена на земљу коју је мјештанин Михајло

Везмар поклонио владичанству за оздрављење сина Радована. На том истом мјесту ће касније владика Петровић подићи 1784. године зидани владичански двор. Стара дрвена црквица Ваведена пресвете Богородице налазила се на лијевој страни двора, тамо негдје гдје је данас споменик Владимиру Назору.

Послије градње владичанског двора, на реду је била градња цркве од тврдог материјала. Али она је морала сачекати долазак великог владике и подвижника, Данила Јакшића.

Изградња саборног храма

Одлуком царице Марије Терезије од 1753. године православним граничарима се дозвољава изградња нових цркава од тврдог материјала али само у мјестима гдје има више од 30 стално настањених граничарских породица (што је рачунајући тадашњи просијек од 17 чланова у фамилији износило око 500 становника).

Срби у Горњокарловачком владичанству опет спремни дочекују овакву благодатност царске власти те граде зидане цркве у Дебелом Брду, Смиљану, Кореници, Косињу, Дабру, Врховинама и Будачком. Постављењем за владика 1750. године Данило Јакшић завршава цркву св. Илије пророка у Личкој Јесеници, те невиђеном енергијом почиње припреме за градњу катедрале. Сама градња почиње освештавањем темеља 17.06.1755. године и трајаће пуних 8 година због избијања Седмогодишњег рата кад је градња више од три године буквално таворила због одласка мушког становништва у рат.

Једина позитивна страна тога рата је била што је Аустрији савезник била Русија. Та чињеница је дозвољавала владика Јакшићу да неометано моли руску помоћ. Тим путем 1753. године из Русије као поклон руске царице стижу 463 књиге што је за оно вријеме било баснословно скупоцјено и вриједно. У идућих пет година стићи ће још двије пошиљке обогаћене и богослужбеним предметима. Владика моли и новчану помоћ Русије гдје му се такође излази у сусрет. Новчане прилоге безрезервно дају сви домови у владичанству, а посебно су заслужни калуђери гомирског манастира. Наиме, игуман Теофил Алексић, те јеромонаси Јосиф Раиновић, Серафион Маричић, Арсеније Верлинић, Гаврило Трбојевић, Мојсије Добрић и Димитрије Цревар годинама обилазе парохије и неуморно моле и прикупљају средства за градњу. (Управо су они из Русије донијели поменуте прилоге у новцу и књигама).

Поред новчаних прилога, мјештани Плашчанске долине, су добровољно радили, довозили потребни материјал и шест пута давали прилог по један маријаш. Владика је удовице и сироте ослободио било какве обавезе, али су они,

Данашњи изглед Саборног храма у Плашком

не имајући новца, долазили и добровољно физички помагали у градњи. Значајно је напоменути да је градња цркве изведена "без расписаног пореза на народ", или како би то данас рекли, без самодоприноса. Свако ко је желио давао је новчани прилог, жито за исхрану зидара, вино, сир, месо и друге намирнице.

Дакле, неупитна је чињеница да је ова црква грађена вољом, радом и новцем вјерника руковођених великим владиком Данилом Јакшићем. Није било новчаних намета нити присиле у раду. Сам владика је давао сав свој приход за исплату мајстора. Кад такав подвижник и надаре скроман монах каже за своје годишње приходе да су веома мали, можемо претпоставити колико је то било скромно. Додајмо да у вријеме градње није још био познат кромпир, а кукуруз се тек ријетко појављивао, није било парадајза, паприке, итд. Дакле, кад у оскудици још немате намирнице без којих је данас прехрана незамислива, можемо претпоставити сву тежину градње.

Но, неимаштина није била главни проблем у градњи. Био је то генерал Петаци, командант карловачког генералата од 1754. па до 1763. године. Упамћен је као изузетни противник православља, а велики заговорник уније. Ради илустрације дајем један примјер како је подвалама и насиљем покушавао спријечити градњу храма. Наиме, док је владика Јакшић био у Бечу, Петаци користи његово одсуство за своје мрачне намене. Како у Плашком тада још није било крчме гдје би мајстори могли јести, направили су малу бараку поред цркве у којој су справљали јело. На Петацијев миг, плашчански капетан Фридрих Бегхаузен, их оптужује да су отворили јавну крчму те шаље стражу да провале у "крчму" и разруше је. Овоме су се успротивили свештеник Илија Латас и ђакон Дмитар Косановић. Капетан наређује да их се ухапси и они су присиљени склонити се у епископски двор. Но, главни мајстор Коста Поповић Сарајлија је затечен код "крчме" и ухапшен те

послат у огулински затвор. Тек Јакшићевим повратком из Беча ова ситуација је разријешена и мајстор пуштен из затвора.

Црква је посвећена 23.08.1763. године. Први иконостас, као стожерни богослужбени дио унутрашњости православне цркве, израђен је у гомирској сликарској школи, чији је иницијатор био владика Јакшић. Рјеч је о иконописцу Балтићу који је сликање учио у Русији. За претпоставити је да је први намјештај био скроман, јер су била и времена скромна, а градња је економски потпуно исцрпила владичанство.

Умјесто поговора

Све вас позивам да помогнемо у обнови нашега храма. Прије тридесетак година сам, духовно млад и разочаран, записао: "Разлика између нас и наших предака је што су они као пука сиротиња имали у себи толико богатство духовности да изграде овако велелепан храм, а ми, као богати, данас немамо ни толико духовности да бар сачувамо оно што нам оставише".

Пресрећан сам данас кад видим да сам се преварио, да сложено почињемо обновљати оно што нам преци оставише у аманет. У овај храм су скрушено улазили Доситеј Обрадовић, Лукијан Мушицки, Вук Стефановић Караџић, Јернеј Копитар, Никола Тесла, бан Јосип Јелачић, барун Лазар Мамула и други великани. У овом храму је благочестио и пострадао светац српске цркве, свети Сава Трлаић. Само у обновљени храм и обновљени народ поново ће залазити велики људи, а и ми ћемо онда опет давати истинске величине и заслужне подвижнике.

А кад обновимо храм, размишљајмо и о поновном подизању владичанског двора, јер ће долазеће владике знати да је сваки повратак владичанства у своје древно сједиште био благословен уздизањем и владичанства и Плашког. Не заборавимо да смо се ми вјековима кроз наше владичанство потврђивали, градили наш идентитет, наше владичанство нас је тумачило, мајчински јамчило за нас.

Ако не вјерујете, прислоните руку на огољену циглу нашега храма, челом дотакните часне двери и кроз шум крви и дамарање срца чућете своје чукунђедове, чућете поруку да баш ми не прекидамо златни ланац нашега трајања. Ти преци су се одрицали посљедњег залогаја да би изградили овај храм. Одрекнимо се ми једном годишње западних порока, као што су сандук кока-коле, штека цигарета или траперице, да би барем сачували оно што нам оци наши оставише у аманет. Покажимо да цјенимо њихов зној, крв и сузе, да чиста лица изађемо пред њих, а својим потомцима дамо примјер. Обновимо наш храм, јер он обновља нас.

ПОЕТСКИ КУТАК

ДНЕВНИК ПРЕПОЗНАВАЊА

Понедељак:

Препознао ме Горан из Мостара
По плавој јакни из Црвеног крста

Уторак:

Стеван из Книна
По пјесмама из старог краја

Сриједа:

Томо из Крушевца
По тешким ријечима пуним горчине

Четвртак:

Дуле из "Липовог лада"
По великим количинама љуте ракије

Петак:

Није ме препознао нико
Тријезнио сам се од препознавања

Субота:

Она ме препознала по тузи у очима
Боже, зар и туга неког привлачи

Недеља:

Одмарао се од препознавања

Велко Стамбалија

ПЕРИЛО

На поток, на вирове
Носи млада рубине
Босе ноге траву газе
Низ брежуљак, ниже слазе

На глави јој корито
Свитак држи, дрвено
У руци јој пракљача
Моћ бјелине да ојача

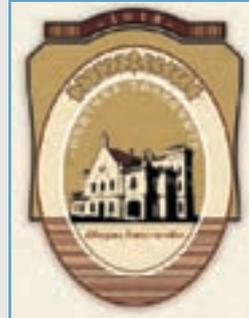
Вода пршти у капљице
Расијано сунашце
Рубље лупа пракљача
Бјелина ће да ојача

Тежаков умор с постеље
Плићак мутан протјече
Чиле руке, душе рај
Стеже рубље у загрљај

Јарко сунце, срца вјерник
Код куће је чека женик

Милан Паџен

Пријатељи удружења

Република Србија
Министарство културе
и информисања

КОМЕСАРИЈАТ ЗА ИЗБЕГЛИЦЕ И МИГРАЦИЈЕ
Република Србија

Република Србија
Аутономна покрајина Војводина
Покрајински секретаријат за
културу и јавно информисање

